

18/11/9
[Handwritten signature]

St. Bavo terrein Noordwijkerhout

Een probleeminventarisatie naar de
aanwezigheid van

Conventionele Explosieven

W. van den Brandhof MA & H. Huiskamp BA

- juni 2009

Inhoudsopgave:

1. INLEIDING.....	5
1.1. AANLEIDING	5
1.2. DOELSTELLING	5
1.3. OPZET.....	5
1.4. OVERZICHT RELEVANTE ARCHIEVEN.....	5
1.5. TER BESCHIKKING GESTELDE DOCUMENTATIE	6
2. HISTORISCH KADER.....	7
2.1. MEIDAGEN 1940.....	7
2.2. LUCHTOORLOG	7
2.3. MILITAIRE BEZETTING	8
3. RUIMING MUNITIE NA DE OORLOG	9
3.1. CONTEXT.....	9
4. LUCHTFOTO'S	10
4.1. INLEIDING	10
4.2. AANGETROFFEN DATA	10
5. RUIMRAPPORTEN EOD EN MIJNENKAARTEN	11
5.1. MORA'S / WO'S.....	11
5.2. MIJNENKAARTEN	11
6. RESULTATEN ARCHIEFONDERZOEK GEMEENTEARCHIEF NOORDWIJKERHOUT	12
6.1. SAMENVATTING RESULTATEN ARCHIEFONDERZOEK	12
7. RESULTATEN ARCHIEFONDERZOEK CAD	14
7.1. M.M.O.D. / M.O.D.....	14
8. RESULTATEN ARCHIEFONDERZOEK NIMH	15
8.1. 575 SERIE	15
8.2. VERGAARDE GEGEVENS.....	15
9. RESULTATEN ARCHIEFONDERZOEK NATIONAAL ARCHIEF.....	16
9.1. RESULTATEN	16
9.2. OVERZICHT GERAADPLEEGDE BRONNEN	16
10. RESULTATEN LITERATUURONDERZOEK EN ONDERZOEK ARCHIEF AVG.....	17
10.1. RESULTATEN	17
11. LEEMTEN IN DE KENNIS.....	18
12. CONCLUSIE EN ADVIES	19
12.1. CONCLUSIE	19
12.2. ADVIES	19
13. BRONNENMATERIAAL.....	20
14. LITERATUUR.....	21
15. GEBRUIKTE AFKORTINGEN.....	22

Bijlage I:	Mijnenkaart
Bijlage II:	Inlichtingen verzet
Bijlage III:	Mora's en WO's
Bijlage IV:	Gegevens crashes

Distributielijst

- Oranjewoud
- AVG Geoconsult Heijen BV
- AVG Milieutechniek Heijen BV

© W. van den Brandhof MA AVG Geoconsult Heijen BV juni 2009

Dit document is bestemd voor de opdrachtgever.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912). Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

AVG Geoconsult Heijen BV aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid van de door haar uitgebrachte adviezen.

Voor informatie, vragen of suggesties:
AVG Geoconsult Heijen BV- De Grens 7-NL-6598-DK-Heijen
Tel 0485-512439 Fax 0485-514805
Website: www.explosievenopsporing.com / www.uxo.eu
E-mail: info@explosievenopsporing.com

<i>Opdrachtgever</i>	<i>Aannemer</i>	<i>Rapport</i>	<i>Goedgekeurd door:</i>	<i>Vrijgegeven door:</i>	<i>Versie</i>
Oranjewoud	AVG Geoconsult Heijen BV Postbus 160 6590 AD Gennep	296219	Sr. OCE- deskundige R.J. Geval	Ing. J. Bakker	Concept
<i>Opgesteld voor</i>	<i>Opgesteld door</i>	<i>Naam</i>	<i>Paraaf</i>	<i>Paraaf</i>	<i>Datum</i>
mevr. J. Aalberts	W. van den Brandhof MA (historicus)	Inventarisatie St. Bavo terrein			Juni 2009

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Ter plaatse van het St. Bavo terrein zullen in de toekomst grondingrijpende werkzaamheden gaan plaatsvinden. Om deze reden heeft Oranjewoud AVG opdracht verleend om voor het te onderzoeken gebied een probleeminventarisatie uit te voeren.

1.2. Doelstelling

Doel van het historisch onderzoek is om aan de hand van een breed scala aan historisch feitenmateriaal een zo genuanceerd mogelijk beeld te verkrijgen m.b.t. het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog. Aan de hand van deze gegevens, in combinatie met data uit het EOD-archief, wordt een antwoord gegeven op de vraag of er in het onderzoeksgebied wel of geen verhoogde kans is op het aantreffen van conventionele explosieven.

De bronnen waarvan gebruik wordt gemaakt zijn zowel primair als secundair. Bij primaire bronnen moet worden gedacht aan originele luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog, documenten uit het gemeentearchief, inlichtingen van het verzet, stafkaarten etc. Bij secundaire bronnen gaat het in hoofdzaak om gegevens uit literatuur.

De resultaten van het historisch onderzoek worden weergegeven in een conclusie met bijbehorend advies, waarin wordt aangegeven of het zinvol is om het historisch onderzoek voort te zetten middels een probleemanalyse of dat kan worden volstaan met de inventarisatie.

1.3. Opzet

Bij de probleeminventarisatie wordt één belangrijke kernvraag beantwoord, te weten:

Is er sprake van de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven in het onderzoeksgebied?

De probleeminventarisatie is uitgevoerd door de wetenschappelijk medewerkers van AVG Geoconsult Heijen BV, dhr. W. van den Brandhof MA (historicus) en Heleen Huiskamp BA en stond onder toezicht van de explosievendeskundige van AVG Geoconsult Heijen BV, dhr. R.J. Geval (Senior OCE-deskundige).

1.4. Overzicht relevante archieven

Bij het historisch onderzoek zijn de meest relevante bronnen geraadpleegd. Een belangrijke informatiebron is het Centraal Archief Depot van het Ministerie van Defensie te Rijswijk. In dit militaire archief worden zowel Nederlandse gevechtsverslagen uit mei 1940 als gegevens van de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (M.M.O.D.) en de Mijnopruimingsdienst (M.O.D.) bewaard. Uit de Nederlandse gevechtsverslagen in combinatie met kaartmateriaal kunnen zaken als Nederlandse opstellingen, bewapening e.d. worden afgeleid. Documenten van de M.M.O.D. en de M.O.D. zijn in die zin belangrijk, dat informatie wordt gegeven over locaties waar in de eerste jaren na de oorlog explosieven lagen en welke typen het betrof. Het Centraal Archief Depot is beperkt toegankelijk. Documenten mogen pas worden gepubliceerd na schriftelijke toestemming.

In het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te 's-Gravenhage zijn Nederlandse gevechtsverslagen uit mei 1940 ondergebracht. Dit zijn kopieën; de originele exemplaren liggen

bij het Centraal Archieven Depot. Het NIMH beschikt tevens over kopieën van gevechtsverslagen, afkomstig van Amerikaanse en Engelse archieven. Daarnaast ligt in dit archief een grote verzameling boeken en inlichtingen van het verzet uit de oorlogsjaren (575-archief).

In het archief van het Explosieven Opruimings Commando der Koninklijke Landmacht (EOCKL) te Culemborg beschikt men over de meldingsgegevens van explosieven sinds jaren '70 tot heden. Deze meldingen stonden voorheen bekend als MORA's en sinds de jaren '90 als WO's. Aan de hand van de meldingsgegevens van het EOCKL kan worden afgeleid waar in het verleden explosieven zijn geruimd en welke typen explosieven het betrof. Een andere belangrijke bron van informatie is de uitgebreide collectie (gedigitaliseerde) mijnenkaarten. Deze geven inzicht in de hoeveelheid gelegde, geruimde en vermiste mijnen.

Een wezenlijk onderdeel van het historisch onderzoek vormt de luchtfotoanalyse. Bij de luchtfotoanalyse wordt uit een tweetal belangrijke archieven geput: het luchtfotoarchief van de Afdeling Speciale collecties van de Universiteit van Wageningen en het luchtfotoarchief van het Kadaster te Emmen. Doorgaans kan met behulp van beide archieven een goede dekking van het onderzoeksgebied worden verkregen. Een luchtfotoanalyse is altijd beperkt in de zin dat er sprake is van een momentopname. Aan de hand van luchtfoto's kan nooit een volledig beeld worden verkregen over alle aanwezige stellingen, loopgraven, bominslagen e.d.

Het gemeentearchief is een belangrijke bron voor onderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven (CE'n). In het gemeentearchief zijn gegevens van de Luchtbeschermingsdienst (LBD) terug te vinden, al leert de praktijk dat één en ander de tand des tijds niet goed heeft doorstaan. Voorts zijn meestal in gemeentearchieven gegevens met betrekking tot de ruiming van explosieven in de jaren '40, '50 en '60 aanwezig.

Tenslotte beschikt AVG over documentatie uit Engeland, w.o. The National Archives, voorheen bekend als Public Record Office te Kew.

1.5. Ter beschikking gestelde documentatie

Opdrachtgever, te weten Oranjewoud, heeft een digitale ondergrond (autocad formaat) van het onderzoeksgebied ter beschikking gesteld.

2. Historisch kader

2.1. Meidagen 1940

Al in de meidagen van 1940 begon de oorlog voor het St. Bavo terrein. Op eerste pinksterdag werden de bossen in de duinen achter de inrichting met brandbommen bestookt door Nederlandse bommenwerpers. Angst om te worden geëvacueerd was er ook in de meidagen. Bedoeling was om St. Bavo te gebruiken om N.S.B.'ers te interneren. Door de snelle capitulatie van Nederland zou het hier echter niet van komen.¹

2.2. Luchtoorlog

Sheet	Datum	Tijd	Type vliegtuig	SQN/Wing	Coördinaat	Beschrijving
2811	21-03-1945	15.10-18.30	3 Spitfires	332/132	Y.8214	3x500 on line Y.8214. 1 D/H, 1 N/M. "Crossbow" area covered 1540 hours.
2811	21-03-1945	15.10 – 19.30	8 Spitfires	332/132	Y.7810	8x500 on line Y.7810. 1 D/H. 2 D/H on embankment.

In de dagelijkse logboeken van de 2nd *Tactical Air Force* werd een tweetal vermeldingen aangetroffen. Deze hebben echter geen directe betrekking op het onderzoeksgebied. In beide gevallen werd de spoorlijn aangevallen door *Spitfires* van het 332e *squadron*. Bij de eerste aanval op 21-03-1945 werden drie 500-ponders afgeworpen. Eén van de bommen raakte de spoorlijn. Een andere bom kwam in de directe omgeving van de lijn neer, hetgeen betekent dat de derde bom buiten het doelgebied viel. De tweede aanval werd nog op dezelfde dag uitgevoerd: ditmaal werden acht bommen van het kaliber 500 pond afgegooid. Er werden drie *direct hits* genoteerd.

Datum:	Vermelding:
21-02-1941	<i>Junker Ju 88 A-5</i> verongelukt op een weiland achter het terrein van de psychiatrische inrichting St. Bavo te Noordwijkerhout.

Uit bovenstaande vermelding uit het archief van AVG blijkt, dat op een weiland achter het terrein van de psychiatrische inrichting St. Bavo op 21-02-1941 een Duits vliegtuig van het type *Junker Ju 88 A-5* is neergestort. Gegevens uit het verliesregister 1939-1945 leveren de volgende informatie op: het vliegtuig werd gevlogen door *Hauptmann* Walter Holte en behoorde tot 3/Kü. Fl.Gr.106.

Het betrof een Duitse bommenwerper, waarvan drie van de vier bemanningsleden om het leven kwamen, het betrof behalve *Hauptmann* Walter Holte, *Oberfeldwebel* Heinrich Mankl en *Feldwebel* Fritz Batzold.² De wrakstukken lagen in de wijde omtrek verspreid, onder andere op het voetbalterrein van de St. Bavo inrichting. De twee niet ontplofte bommen die bij het wrak lagen, zouden door Belgische krijgsgevangenen samen met de wrakstukken zijn meegenomen.

In Augustus 1941 viel er op het terrein van de psychiatrische inrichting St. Bavo een serie bommen, die slechts geringe schade veroorzaakte.³

Tevens is er de vermelding dat in de nacht van 14 op 15 augustus 1941 een vermoedelijk Britse bom neerkwam op het terrein voor 't Hoogt. Enkele bommen vielen in een rechte lijn in het

¹ Zie boek St. Bavo in oorlogstijd, hoofdstuk 2

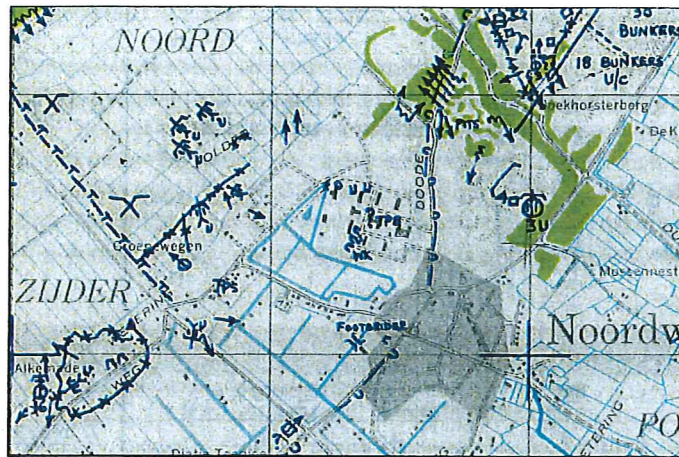
² In een andere (Duitse) vermelding wordt overigens gesteld dat alle vier de bemanningsleden om het leven kwamen

³ Zie boek St Bavo 65 jaar in beeld, p. 13

naastgelegen bollenveld. Op 9 mei 1942 vond wederom een vliegtuigcrash plaats. Het betrof een *Messerschmitt Bf 109F-4* van de *5./JG1* die neerkwam op een stuk land, dat was gelegen tussen de St. Bavo en de Sancta Maria (Noord-Zijderpolder). Stukken van het toestel kwamen in de wijde omgeving neer en de piloot, *Feldwebel Josef Hamann*, kwam op het leven.⁴

2.3. Militaire bezetting

Op 31 maart 1943 werd het St. Bavo terrein gevorderd door de Duitse *Wehrmacht*, nadat in januari 1943 alle bewoners waren geëvacueerd naar andere inrichtingen in het land. Een aantal Duitse militairen die hier tijdelijk waren gelegerd, legden mijnen en versperringen aan in de duinen in kader van de *Atlantikwall*. Eind 1943 werd St. Bavo betrokken bij het verdedigingsstelsel van de *Wehrmacht*. Op 17 april 1945 werd Duitse veldlazaret (in tenten) ingericht ter plaatse van de St. Bavo inrichting. Na de bevrijding zouden geallieerde legeronderdelen hun onderdak vinden in gebouwen van St. Bavo.



Op bovenstaande geallieerde stafkaart staat bij het St. Bavo terrein *troops* met een vraagteken aangegeven, hetgeen betekent dat men rekening hield met de mogelijke aanwezigheid van Duitse troepen ter plaatse. Op het terrein bevonden zich zgn. *weapon pits*. Daarbuiten stonden mitrailleurkasten en luchtafweergeschut met een kaliber van "less than 50 mm" in open positie opgesteld.

⁴ Zie boek St. Bavo in oorlogstijd. Hier wordt vermeld dat het vliegtuig in de duinen neerkwam. Zie tevens NIMH, documentatie vliegtuigcrashes

3. Ruiming munitie na de oorlog

3.1. Context

Munitie zoals in de Nederlandse bodem aan te treffen, kan in een aantal hoofdgroepen worden onderverdeeld. De belangrijkste in dit kader zijn afwerpmunitie (vliegtuigbommen), geschutsmunitie (granaten van bijv. mortieren / artillerie / tanks), handgranaten, en raketten. Ca. 10-15% van alle verschoten of afgeworpen explosieven is niet afgegaan. Deze liggen nog steeds in de Nederlandse bodem en vormen een gevaar voor mens en milieu. Daarnaast bevindt zich op tal van plekken gedumpte munitie.

Na de Tweede Wereldoorlog is men begonnen met het ruimen van explosieven. Eerst werd dit gedaan door de Mijnopruimingsdienst (M.O.D.), enkele jaren later door de Mijn- en Munitie Opruimings Dienst (M.M.O.D.), de Hulpverleningsdienst (H.V.D.) en tot op heden worden de ruimwerkzaamheden verricht door de Explosieven Opruimings Dienst (EOD).

Op veel plaatsen bevonden zich na de oorlog grote hoeveelheden explosieven. Na de oorlog werden de ruiming in veel gevallen onnauwkeurig uitgevoerd. Er was veel munitie aanwezig die, onder andere in verband met het op gang brengen van de voedselvoorziening, zo snel mogelijk moest worden opgeruimd. Hoe ging dit in zijn werk? Een veel voorkomende manier was om explosieven bij elkaar te brengen in springputten en ze daarna tot ontploffing te brengen. Als gevolg van het "springen" ontploffen er weliswaar granaten, maar tegelijkertijd bleef een deel van de explosieven achter in de springput of werd honderden meters weggeslingerd zonder te ontploffen. In andere gevallen werd de munitie in een vuur gegooid, wat bovendien levensgevaarlijk was.

De ruiming van mijnen werden in veel gevallen uitgevoerd door Nederlandse ex-SS'-ers en Duitsers ondanks het feit dat deze praktijken volgens de conventie van Genève verboden waren. Na afloop werden de velden ter controle geploegd met een speciale ploeg, met meerdere keren fatale explosies tot gevolg. Mijnevelden werden indertijd dan ook lang niet altijd even precies geruimd.

In andere gevallen werden de ruiming gedaan door burgers of door boeren die zo snel mogelijk hun land wilden bewerken. Geruimde mijnen (en andere explosieven) werden zo snel mogelijk weggemoffeld in sloten en bijvoorbeeld bomkraters, met maar één doel: zo snel mogelijk de voedselvoorziening weer op gang brengen. Overigens maakten zich niet alleen burgers schuldig aan deze slordige manier van ruimen. Ook militairen, die onder moeilijke oorlogsomstandigheden mijnen moesten verwijderen, werkten het oorlogstuig zo snel en gemakkelijk mogelijk weg.

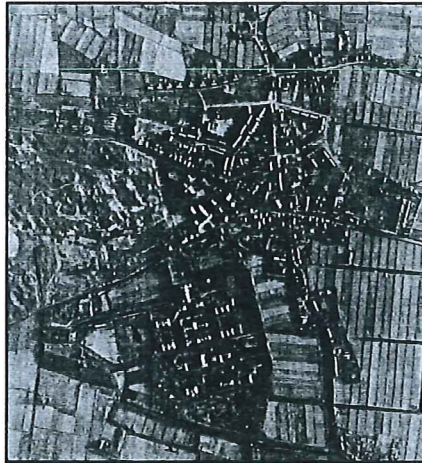
4. Luchtfoto's

4.1. Inleiding

Er werden vijf in kader van dit onderzoek relevante (en bruikbare) luchtfoto's van de *Royal Air Force* aangetroffen. Deze zijn gemaakt op 10-09-1944, 18-09-1944 en 30-11-1944. De luchtfoto van 18-09-1944 is van grotere hoogte genomen en in die zin in beperktere mate bruikbaar.

4.2. Aangetroffen data

Bij het onderdeel probleemanalyse zullen de luchtfoto's uitgebreid worden geanalyseerd door de Sr. OCE deskundige. Een vluchtige analyse van de stafkaart, zoals besproken in paragraaf 2.3., leverde reeds sporen van militaire infra op.



Fragment van een luchtfoto d.d. 30-11-1944

5. Ruimrapporten EOD en mijnenkaarten

5.1. MORA's / WO's

In bijgevoegd overzicht staan de MORA's / WO's (ruimrapporten van explosieven), zoals door AVG geraadpleegd bij de EOD. Uit deze ruimgegevens kan worden afgeleid dat in de nabijheid van het onderzoeksgebied meerdere conventionele explosieven zijn geruimd. De aangetroffen explosieven hebben allen een Oud-Hollandse herkomst en behoren tot de categorieën geschutsmunitie en handgranaten. Deze explosieven zijn vermoedelijk in de meidagen van 1940 in de bodem van Noordwijkerhout terecht gekomen.

Mora's Noordwijkerhout		
711880	Achter hotel – Westeinde 81, Noordwijkerhout	handgranaat
822840	Bouwterrein Zeeburg, Noordwijkerhout	Brisantgranaat van 7 veld zonder ontsteker
822992	Plan "Zeeburg", Noordwijkerhout (afgevoerde grond)	Brisantgranaat van 7 veld zonder ontsteker
823137	Bouwlust 21 in achtertuin	Brisantgranaatpatroon van 8 cm Oud-Hollands m/sb
20021116	Langevelderweg, Noordwijkerhout (reddingsbrigade)	Scherfhandgranaat no. 1 Oud-Hollands

5.2. Mijnenkaarten

In het onderzoeksgebied waren geen mijnevelden aanwezig. Het dichtstbijzijnde mijneveld was veld 51. Hier werden tijdens ruimsingswerkzaamheden op 06-05-1945 255 *Beh. Schü. Minen* en 918 *T-Min. 43 (Pilz)* verwijderd; 2 *T.-Min.43* werden vermist. Over spontaan geplaatste en dus niet gedocumenteerde mijnen in het onderzoeksgebied kunnen geen uitspraken worden gedaan.



Mijnenkaart Noordwijkerhout en omgeving

6. Resultaten archiefonderzoek gemeentearchief Noordwijkerhout

6.1. Samenvatting resultaten archiefonderzoek

In onderstaand overzicht staan de bronnen uit het gemeentearchief van Noordwijkerhout aangegeven, die ten bate van dit onderzoek werden geraadpleegd.

Gemeentearchief Noordwijkerhout	
Datum	Gebeurtenis
1-2 voorzieningen herstel na de bevrijding	
1-7 aanvang Duitse bezetting	Geen relevante informatie
Geen	Er zijn meerdere slachtoffers als gevolg van oorlogsgeweld gevallen in de gemeente Noordwijkerhout. Onder meer door een bomaanval, door mijnen en door een vliegtuig dat op een huis is neergestort;
3-8 gebruik duinterrein Boekhorst door militairen	Geen relevante informatie;
160-6 inleveren wapenen en munitie	Geen relevante informatie;
161-8 vrijwillige Landstorm	Geen relevante informatie;
168-1 bewaking terreinen en gebouwen buurt thans Westeinde en Hoogweg	Geen relevante informatie;
233-3 oprichting afdeling Nederland; vereniging voor luchtbescherming	
2-7-1941	Noordwijkerhout heeft tot 1941 enkel te maken gehad met het neerstorten van een vliegtuig. Als gevolg van deze crash vielen geen slachtoffers. Ook zijn er enkele bommen neergekomen die glasschade en schade op het land hebben aangericht. Tevens is er een luchtgevecht boven het Raadhuis geweest, waarbij kogels in de gevel van het Raadhuis kwamen;
233-7 rapporten neergestorte vliegtuigen	
21-2-1941	Op vrijdag 21 februari 1941 omstreeks 05.15 uur is een Junker 88 neergestort nabij de woning aan de Zeestraat 50 in Noordwijkerhout. Het vliegtuig stond in brand en de bemanning kwam om het leven. De brokstukken lagen in de wijde omtrek verspreid. Er bleken tevens niet ontplofte bommen bij het wrakstuk te liggen. De Duitsers hebben één bom gedemonteerd en verwijderd. Na ruiming van het vliegtuig bleek er nog een bom van 500 kg. te liggen en deze is ook opgeruimd;
9-5-1942	Op 9 mei 1942 omstreeks 11.45 uur is een vliegtuig neergestort op een stuk land gelegen aan de Langevelderweg vlakbij de Psychiatrische Inrichting voor vrouwen Santa Maria Langeveld 29, in Noordwijkerhout. De bemanning kwam hierbij om het leven. Brokstukken kwamen in de wijde omtrek terecht. Zo kwam onder meer een stuk van een vleugel neer op het St-Anna Paviljoen van de Inrichting;
2-10-1942	Op 2 oktober 1942 omstreeks 23.00 uur is een vliegtuig (vermoedelijk een Engels viermotorig bombardementsvliegtuig) brandend neergestort op de woning aan de Buurtweg 20, waardoor de woning in brand vloog. Naast de bemanningleden die om het leven kwamen, raakten meerdere burgers gewond en was er een slachtoffer te betreuren;
233-9 bewaring vervoer en opruiming van ontplofbare stoffen	
	Geen relevante informatie;
253-3 oorlogsschade eigendommen dhr. Gevers	
1-5-1951	De Fagelsloot aan de Gooweg 43 is gedurende de oorlogsjaren

	verbreed tot tankgracht;
259-1 kustenraumnung	Geen relevante informatie;
259-3 afbraak en ontruiming Herenweg 230,232 en ontruiming Delfweg 30	Geen relevante informatie;
331-1 afgewikkelde gevallen oorlogsschade	
15-1-1947	De psychiatrische inrichting St. Bavo heeft bezettingsschade geleden door bezetting van de Duitse Weermacht en de geallieerde legeronderdelen;
358-2 bezettingsschade – algemeen	
20-9-1944	Op 19 september 1944 is omstreeks 12.40 uur vanuit een vliegtuig geschoten op een stilstaande autobus bij de Heerenweg 112/114 in Noordwijkerhout;
April – 1945	Er is schade op meerdere plaatsen ontstaan ten gevolge van het bombarderen van de spoorlijn of door het laten ontploffen van V1 bommen, onder meer op de 's-Gravendamseweg 2 en 10, een werkplaats tussen de spoorlijn en de Haarlemmertrekvaartweg nabij Piet Gijzenbrug, woningen aan de Havenstraat 71, 73, 77, 81, 83 en tevens een aantal gebouwen staande in de Hoogeveense Polder. Ook zijn de woningen van nummers 1 t/m 37 aan de Haarlemmertrekvaartweg beschadigd.
22-8-1945	Er is een tankgracht door de Duitse weermacht gegraven op de landerijen van de bewoners van de Leeweg 1 en 5;
26-2-1948	Een grasland, kadastraal gelegen sectie D no. 4, 8, 9 en 11 werd gevorderd voor een tankval en mijneveld;
358-3 bezettingsschade – ontruiming ,afbraak	
	Geen relevante informatie;
358-6 landbouwherstel	
	Geen relevante informatie;
403-1 schadegevallen opgegeven aan nieuwe molest risico	
15-3-1941	In de nacht van 11 februari rond 00.30 uur speelde er zich boven het raadhuis een luchtgevecht af. Het raadhuis is hierbij aan de oostelijke gevel en het dak door tientallen mitrailleurkogels geraakt;
13-8-1946	Het perceel Regenvlietweg 1 is door een bominslag in februari 1945 beschadigd;
403-2 Overzichten en voorschriften oorlogsschade	
18-6-1946	Er is oorlogsschade geleden aan een woning aan de Regenvlietweg 1, tevens zijn er tankgrachten aangelegd aan de Leeweg en de Delfweg;
425-2 afgewikkelde gevallen oorlogsschade	
9-1-1946	Er loopt een tankgracht van de Leidse Trekvaart tot aan de Gooweg en op de Leeweg;
Geen	Op de losplaatsen Schipperssloot, Keukendel en Buurtweg-Langelaan zijn door omwonenden diverse materialen, waaronder betonnen ringen, betonnen buizen en stenen, van de Duitse weermacht in het water gegooid;
Geen	Begin 1945 is een bominslag geweest in de omgeving van het pand aan de Regenvlietweg 1;
Geen	Er heeft een beschieting op het gemeentehuis plaats gevonden tijdens een luchtgevecht op 1 februari 1941;
425-1 niet voor terugbetaling in aanmerking komende gevallen	
	Geen relevante informatie;
696-7 opruiming bunkers	
Geen	Er zijn meerdere bunkers in de gemeente Noordwijkerhout, onder meer aan de Langevelderweg in de omgeving Hoogeveen-Mersbergen, aan de Gooweg bij Groot Leeuwenhorst, aan de Ruigenhoek / Herenweg en aan de Zilkerduinweg;
725-1 politie verordening en wijzigingen 1937-1947	
	Geen relevante informatie;
772-11 lopende gevallen oorlogsschade	
	Geen relevante informatie;

7. Resultaten archiefonderzoek CAD

7.1. M.M.O.D. / M.O.D.

Om een zo compleet mogelijk beeld te verkrijgen van de oorlogshandelingen in het onderzoeksgebied is een bezoek gebracht aan het Centraal Archiefdepot van het Ministerie van Defensie (CAD-MvD) te Rijswijk. Hier werden stukken ingezien van de Mijn en Munitie Opruimingsdienst (M.M.O.D) en de Mijnopruimingsdienst (M.O.D.) uit het archief van het Hoofdkwartier van de Koninklijke Landmacht (HKKL). De correspondentie is van belang, omdat het een goed beeld geeft van wat er in de jaren na de oorlog aan munitie aanwezig was. Bij dit onderzoek werd gezocht naar documenten met betrekking tot de gemeente Noordwijkerhout.

CAD-MMOD gemeente Noordwijkerhout	
Datum	Gebeurtenis
8-6-1945	Er liggen enkele mijnevelden langs de Langevelderweg, tevens zijn er verschillende plaatsen waar bordjes met "Lebensgefahr Minen" staat aangegeven. De laatste zijn volgens de burgemeester slechts schijnmijnevelden;
7-9-1945	Op teelland langs de Delfweg is een mijnenveld aangelegd tijdens de oorlog. Dit mijnenveld is net na de bevrijding opgeruimd, er zijn echter opnieuw twee landmijnen gevonden;
23-7-1947	Er is een ledige omhulsel van een Duitse granaat gevonden bij het radiostation "Nora" in Noordwijkerhout;
27-12-1946	In de gemeente Noordwijkerhout zijn sloten en bouwland afgezocht op gedumpte Duitse mijnen. In de sloten in de Hoogenveensepolder, nabij de Heerenweg ten zuidoosten van het kruispunt Heerenweg-Delfweg, genaamd Ruigenhoek, zijn 2 houten "doosmijnen 42" gevonden. Op het bouwland van de heer van der Kroft zijn 6 houten "doosmijnen 42" gevonden en in zijn schuur is nog 1 "houten doosmijn 42" opgehaald;

8. Resultaten archiefonderzoek NIMH

8.1. 575 serie

In het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te 's-Gravenhage bevinden zich inlichtingen die gedurende de Tweede Wereldoorlog werden verzameld door het Nederlandse verzet. In de collectie "Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog / rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan bureau inlichtingen Londen (collectie 575)" werden de volgende gegevens met betrekking tot Noordwijkerhout aangetroffen:

Inventarisnummer	Omschrijving
26 - Zuid-Holland	J.A. 231 Troepenlegering te Noordwijkerhout en De Zilk J.A. 274 Sterkte bezettingen van Alphen, Woubrugge, Bodegraven, Nieuwerbrug en Zwammerdam, alsmede troepenlegering te Noordwijkerhout J.A. 296 Legering Fest. Stamm. Art. Gruppe LXXXVIII met 1 Comp. te: Schagen, Zandvoort, Sancta Maria (Noordwijkerhout tot aan de muur bij de Wassenaarse Slag), Scheveningen 2 Comp. Scheveningen - Hoek van Holland, 1 Comp. Reserve bedienden (waar niet anders genoemd 1 Comp.). Staf Alkmaar. Het onderdeel valt uiteen in Küstenverdediging Süd en Küstenverdediging Süd.
56 - Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 311 Troepensterkte en troepenlegering in de gemeenten Alphen a/d Rijn, Hazerswoude, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Noordwijk, Noordwijkerhout, Oegstgeest, Voorschoten, Wassenaar en Zoeterwoude. Festungsstammabteilung LXXXVIII (370, 373) J.A. 349 Troepenlegering te Leiden, Voorschoten, Zoeterwoude, Hazerswoude, Katwijk, Noordwijk, Wassenaar, Leiderdorp, Oegstgeest, Rijsburg, Noordwijkerhout, Warmond
58 - Inlichtingen verkregen door de illegaliteit	J.A. 491 Troepenlegering te Leiden, Oegstgeest, Voorschoten, Zoeterwoude, Hazerswoude, Leiderdorp, Rijpwetering, Warmond, Valkenburg, Noordwijk, Noordwijkerhout en Katwijk
130-133a/b-Britse kaarten Holland uitg.A.P.I.S. 21 Army Group Defence Overprint mft.-apr. 1945	12-04-1945. Britse intelligence kaart met Duitse verdedigingswerken bij Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout, toestand mft. 1945. (kaartblad Lisse, sheet nr. 358)
148 - Fotokopieën van kaarten en berichten	24-11-1943. Noordwijkerhout. Mijnevelden bij Hoek van Holland
420	03-11-1944. GB/7963/44 Strook vanaf IJmuiden-Noordwijkerhout (kort overzicht).
462	01-02-1945. E/1373/45. Troepensterktes: Noordwijkerhout / Leiden / Zuid-Hollandse eilanden / Wassenaar enz.

8.2. Vergaarde gegevens

Uit analyse van bovenstaande gegevens blijkt, dat in Noordwijkerhout een onderdeel van een 14. *Schiff Stamm Abteilung* aanwezig waren. Deze marinetroepen zijn in september 1944 bij de slag om Arnhem betrokken geweest. Daarnaast bevond zich in Noordwijkerhout Hollandse SS. Zij beschikten over vier stukken 7½ cm pantser afweer geschut. In "Sancta Maria" te Noordwijkerhout waren Georgiërs gelegerd, die later naar Texel vertrokken.

9. Resultaten archiefonderzoek Nationaal Archief

9.1. Resultaten

In het Nationaal Archief zijn gegevens ondergebracht met betrekking tot diverse gemeentelijke luchtbeschermingsdiensten in Nederland. Er werden hier geen aanvullende documenten met betrekking tot het onderzoeksgebied aangetroffen.

9.2. Overzicht geraadpleegde bronnen

In onderstaand overzicht staat aangegeven waar de documentatie zich bevindt.

Meldingen en processen verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten 1940-1941 (2.04.53.15)	
76	Zuid-Holland

10. Resultaten literatuuronderzoek en onderzoek archief AVG

10.1. Resultaten

In onderstaand overzicht staan de gegevens die zijn ontleend aan literatuur en documenten uit het archief van AVG.

Document: luchtaanvallen op treinen		
Datum	Plaats	Beschrijving
6-9-1944	baanvak Leiden - Noordwijkerhout	Baanvak Leiden - Noordwijkerhout om circa 06.00 uur door bominslag beschadigd
12-9-1944	Noordwijkerhout	Beschielen van trein 4035 bij Noordwijkerhout om 08.00 uur
12-9-1944	Noordwijkerhout	Luchtaanval bij Noordwijkerhout om circa 08.00 uur
13-9-1944	Tussen Noordwijkerhout en Lisse	Personentrein 1111 van Amsterdam CS naar Dordrecht om 08.35 uur

Document: inventarisatie Duitse vliegtuigen		
Datum	Plaats	Beschrijving
10-05-1940	Noordwijkerhout	Ju-88 van 9/KG 4 neergeschoten boven Noordwijkerhout door D-21 nr. 244 van wachtmeester Hateboer

Boek: En nooit was het stil...		
2/3-6-1942	AD's van <i>Bomber Command</i> , Noordwijkerhout en een vliegveld bij Utrecht waar brandbommen dwars over banen en gebouwen vielen met als gevolg een grote brand	

Document: Bombardementsgegevens 1940-1945	
Datum	Gebeurtenis
21-2-1941	<i>Junker Ju 88</i> verongelukt achter het terrein van de psychiatrische inrichting St. Bavo te Noordwijkerhout.
2-10-1942	<i>Halifax Mk II DG228 LQ</i> - van het <i>No. 405 RCAF Vancouver squadron</i> om 22.49 uur in Noordwijkerhout bij de boerderij "Vredebest" aan de Buurtweg (Westeinde) neergestort.
3-11-1945	<i>Messerschmitt Bf 109 G-5</i> met <i>Werknummer 26113 Gelbe 5</i> van het <i>4./JIG 3 "Udet"</i> bij Noordwijkerhout neergestort.

11. Leemten in de kennis

1. Bij de door het EOCL aangeleverde ruimrapporten is aangegeven, dat geen garantie kan worden gegeven dat het overzicht met meldingen compleet is;
2. Luchtfoto's zijn altijd een momentopname. Vòòr, na en tussen verschillende opnamedata kunnen veranderingen in het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden;
3. Er kan nooit volledig worden achterhaald wat in het verleden al is geruimd in het onderzoeksgebied, denk bijv. het feit dat de gegevens van de Hulpverleningsdienst (de voorganger van de EOD) niet meer terug te traceren zijn;
4. Bij een historisch onderzoek kan nooit een volledig overzicht van alle bronnen worden verkregen;
5. Er werden geen ooggetuigen gehoord en deze hebben niet bijgedragen aan de conclusie van het vooronderzoek;

12. Conclusie en advies

12.1. Conclusie

Bij de probleeminventarisatie stond de volgende vraag centraal:

Is er sprake van de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven in het onderzoeksgebied?

In mei 1940 werden de bossen in de duinen achter het St. Bavo terrein met brandbommen bestookt door Nederlandse bommenwerpers.

Op een weiland gelegen achter het terrein van de psychiatrische inrichting stortte op 21-02-1941 een Duits vliegtuig van het type *Junker Ju 88 A-5* neer. Deze bommenwerper had zijn bommenlast nog aan boord, zoals blijkt uit de vermelding dat twee niet ontplofte bommen bij het wrak lagen. Deze zouden, samen met de brokstukken, door Belgische krijgsgevangenen zijn meegenomen. Onderdelen van de *Ju 88* lagen na de crash in de wijde omgeving verspreid, zoals blijkt uit de vermelding dat onder andere op het voetbalterrein van St. Bavo brokstukken lagen.

In Augustus 1941 viel er op het terrein van de psychiatrische inrichting St. Bavo een serie bommen, die slechts geringe schade veroorzaakte.

St. Bavo werd vanaf eind maart 1943 gevorderd door de Duitse *Wehrmacht* en maakte zelf ook deel uit van het verdedigingsstelsel dat werd ingericht in kader van de *Atlantikwall*. Tevens was ter plaatse een Duits veldlazaret en verbleven in het complex na de bevrijding geallieerde militairen.

12.2. Advies

Aan de hand van de bij de probleeminventarisatie vergaarde feitelijke bewijslast kan worden geconcludeerd dat het St. Bavo terrein en omgeving direct te leiden hebben gehad onder de gevolgen van gevechtshandelingen, voornamelijk wat betreft de luchtoorlog.

Geadviseerd wordt om, conform de BRL-OCE, de probleeminventarisatie middels een probleemanalyse voort te zetten en nader te bepalen welke gebieden op niet gesprongen conventionele explosieven moeten worden onderzocht.

13. Bronnenmateriaal

NIMH, 's-Gravenhage:
575-serie

CAD, Rijswijk:
M.M.O.D./ M.O.D. -archief

Nationaal Archief, 's Gravenhage:
2.04.53.15, collectie LBD (provincie Zuid-Holland)

Gemeentearchief Noordwijkerhout, Noordwijkerhout:
Diverse dossiers met betrekking tot LBD en explosieven (zie overzicht elders in onderzoek)

Kadaster, Emmen:
Luchtfoto-collectie W.O.II
Stafkaarten

EOD, Culemborg:
Mijnenkaarten en MORA's / WO's

Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties:
Luchtfoto-collectie W.O.II

14. Literatuur

H. Amersfoort / P. Kamphuis (red.) *Mei 1940. De strijd op Nederlands Grondgebied* ('s-Gravenhage 2005).

E.H. Brongers, *Opmars naar Rotterdam. Deel 2: Van Maas tot Moerdijk* (Baarn 1982)

C.Klep / B. Schoenmaker (red.), *De bevrijding van Nederland 1944 – 1945. Oorlog op de flank* (Den Haag 1995)

H. Meindert, *St. Bavo in oorlogstijd* (Noordwijkerhout 1985)

B.C. de Pater/ B. Schoenmaker e.a., *Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (2006)

Stichting Centrum St. Bavo, *St. Bavo 65 jaar in beeld* (Noordwijkerhout 1979)

G.J. Zwanenburg, *En nooit was het stil....Kroniek van een Luchtoorlog. Deel 1 & 2.*(Den Haag 1990/1992)

15. Gebruikte afkortingen

BG:	Brisant Granaat
BPG:	Brisant Pantser Granaat
BRL-OCE:	Beoordelingsrichtlijn Opsporing Conventionele Explosieven
CAD:	Centraal Archieven Depot
EOCKL:	Explosieven Opruimings Commando der Koninklijke Landmacht
FLAK:	Fliegerabwehrkanone (Duitse luchtafweer)
GP:	General Purpose
KKM:	Klein Kaliber Munitie (munitie voor wapens met een kaliber kleiner dan 20 mm)
LBS:	Libs
M.M.O.D.:	Mijn en Munitie Opruimings Dienst
MORA:	Melding Opdracht Ruimrapportage Afdoening (rapport betreffende door het EOCKL geruimde NGE'n)
NGE:	Niet Gesprongen Explosief
NIMH:	Nederlands Instituut voor Militaire Historie
OCE:	Opsporing van Conventionele Explosieven
PG:	Pantser Granaat
RAF:	Royal Air Force
WO:	Werk Opdracht (sinds jaren '90 rapport betreffende door het EOCKL geruimde NGE'n, voorheen bekend als MORA's)

Bijlage I:

Mijnenkaart

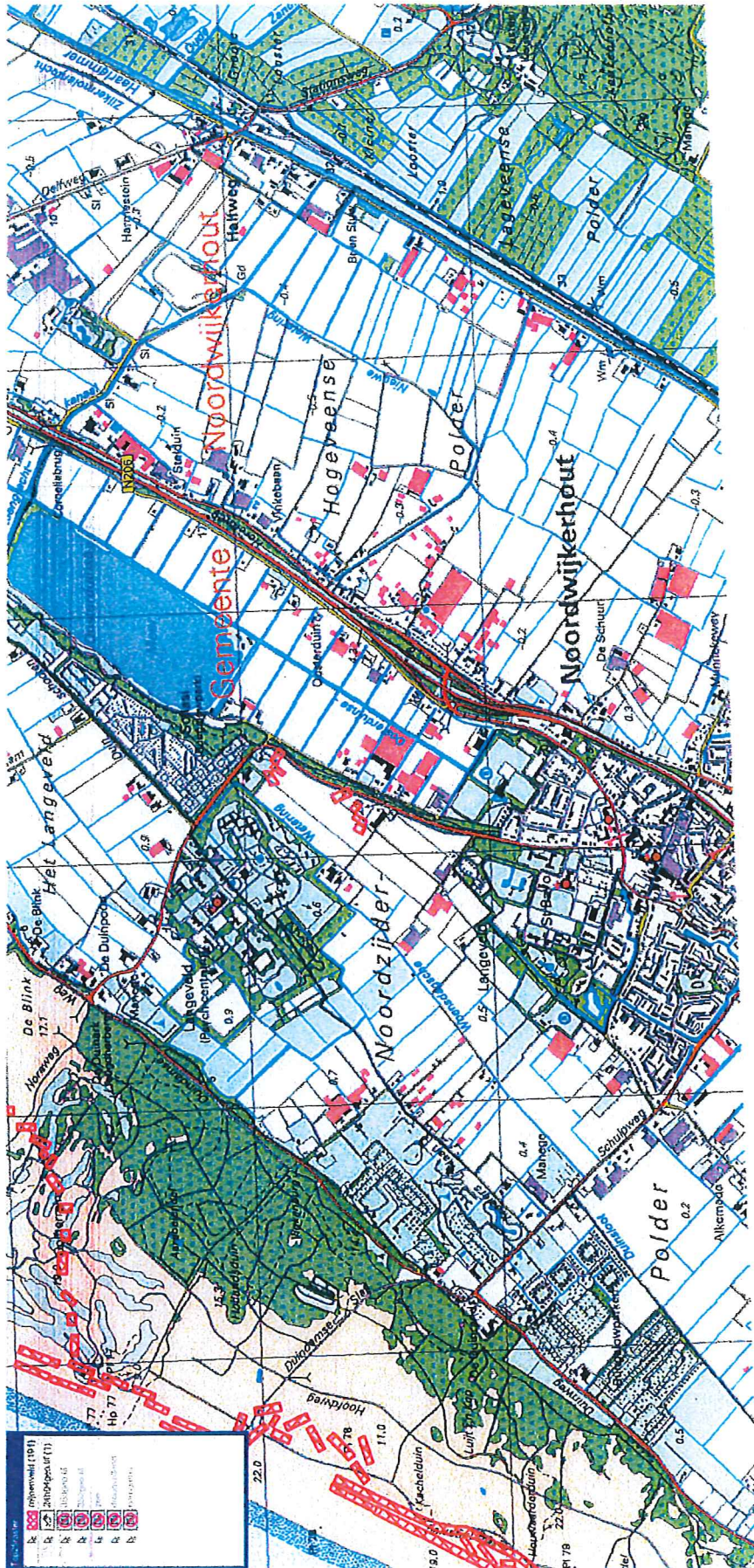


Bijlage II: Inlichtingen verzet

Bijlage 1

Museu
Kaart



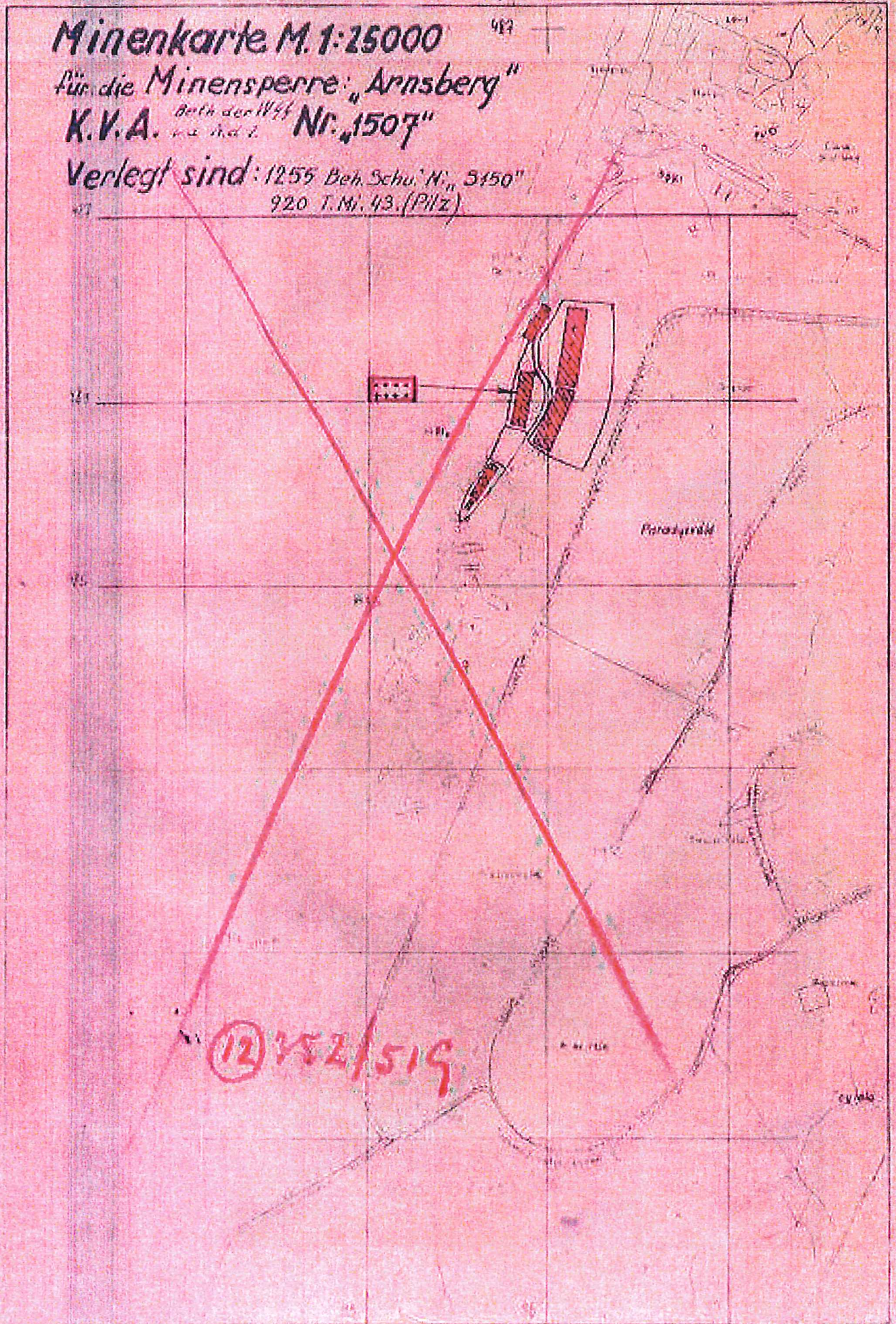


Minenkarte M. 1:25000

für die Minensperre "Arnsberg"
K.V.A. ^{Beh. des Wff} _{und d. d. l.} Nr. "1507"

Verlegt sind: 1255 Beh. Schu. M. "3150"
920 T.M. 43. (PHZ)

12 352/51g



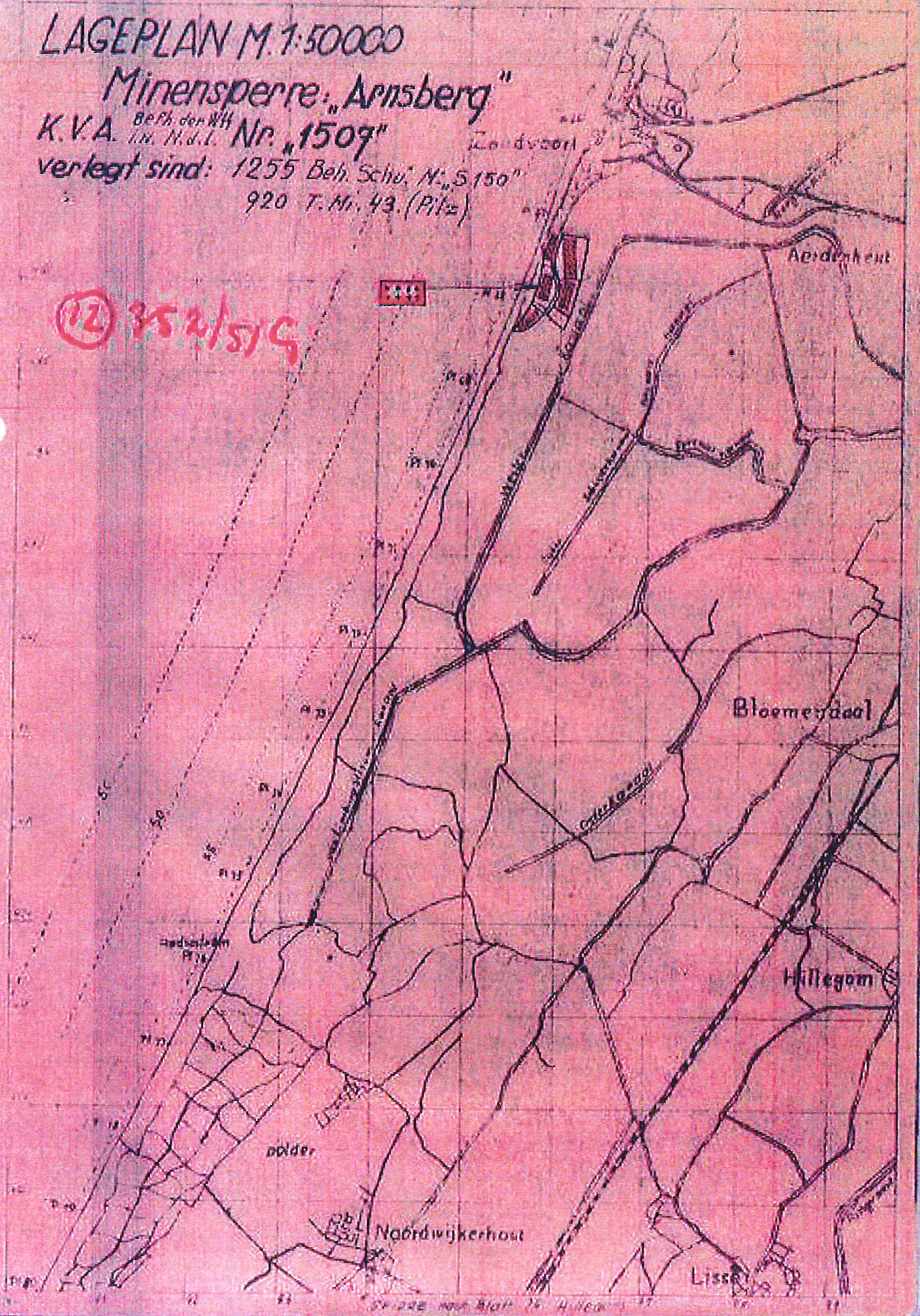
LAGEPLAN M. 1:50000

Minensperre: "Arnsberg"

K.V.A. ^{Beh. der W.H.} _{in. H.d.L.} Nr. "1507"

verlegt sind: 1255 Beh. Schö. N. "S 150"
920 T. Mi. 43. (Pitz)

① 352/515



Anlage zu
RVA Best. Nr. 10
1.2.11.20.11
Geheim van

Minensperrebeschreibung

Ständige Anlagen

- 1. Lageplan 1: 50.000
- 2. Minenkarte 1: 15.000
- 3. Minenplan 1: 1000

1 Name des Minenfeldes
"1507 Arnberg"

2 Verlegt am 30.7.44. 3 Minenplan gezeichnet am 4.8.44.
durch Offz. Mallner (Pz. Btl. 719) durch Gefr. Herr 3. Pz. Btl. 719.

4 Ort und Lage des Minenfeldes
Das Minenfeld liegt 1 km. südlich von Zandvoort zwischen K.Km. 68 und dem Weilerkanal.

5 Minenfeld vermassen von Gefr. Herr 3. Pz. Btl. 719 am 3.7.44.
6 Festpunktbeschreibung Fp. 1 ist der Eingang zum Geschütz-bunker am Eingang zum Stützpt. XXIX M. von Zandvoort aus. Fp. 2 ist der Eingang zum Wohnbunker am Eingang im Stützpt. XXIX M. an der Küstenstrasse. Fp. 3 ist der Eingang zum Verpflegungsbunker im Stützpt. XXIX M. an der Küstenstrasse. Fp. 4 ist die Mitte in der Wegegabelung der Küstenstr. und der Strasse durch die Stellung (Seeweg)
Fp. 1 - M. 1 = 122,10 m. Kpz. 21' Fp. 2 - P. 5 = 187,00 m. Kpz. 46'
Fp. 1 - M. 2 = 89,60 m. Kpz. 10' Fp. 2 - P. 7 = 190,00 m. Kpz. 44'
Fp. 3 - P. 11 = 116,00 m. Kpz. 43,5' Fp. 4 - P. 20 = 64,20 m. Kpz. 56'

18

7 Gelechtszweck der Minensperre
Sicherung gegen Fahrzeuge und Schützen.

Planvergrößerung
Topogr. Karte der Niederl. 1:4 F. IJmuidenhaven. M. 1:25000.
Hoch: 48660.
Rechts: 98900.

Feld	a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m	n	o	p	Summe
Beh. Schü. Mi.	261	588	340	96												1285
T. Mi. 43 (Pile)					408	512										920

8 Verwendung Teilf. a, b, c, e und f. Minenmessdraht eigener Herstell. Teilf. d. Minenmessdraht 24m.
9 Einzugsweise Koppelzahn nach Vorschrift.

Arbeitsmaterial von	Stückzahl	Ort
		gewonnen am 3. 12. 44 durch Gefr. Herr 3. Pz. Btl. 719
		<i>Prüfung</i>

10 Besonderes
Verwendet wurden für T. Mi. 43 (Pile) T. Mi. Zü. 42.
Verwendet wurden für Beh. Schü. Mi. „Siro“ chem. Zü. Buch.
Minenmessdraht und Bandmass wurden dem Gelände angeschmiegt.
Verwendet wurde Kompassalter Art.
Nitzweisung wurde nicht beachtet.

Minendichte
Pz. Mi. 2 Mi. auf 1m.
Schü. Mi. 2 Mi. auf 1m.
(12) 352/519

11 Verantwortlich
Name
Dienstgrad Lt. und Kdo. Führer
Feldpost Nr. 48106 B.
Datum 5.8.1944

12 Ablösungen
Datum
Neue Anlage Nr.